

Педагогічні умови формування професійної культури майбутніх юристів у закладах вищої освіти

*Третько Віталій Віталійович¹, Сірик Дмитро Вадимович²,
Сутяга Олександр Станіславович³*

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Освіта/Педагогіка	378.147

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15167831>

Анотація. У статті висвітлено актуальні педагогічні умови формування професійної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки. Обґрунтовано, що розвиток професійної культури неможливий без внутрішньої мотивації, ціннісного ставлення до обраної професії, усвідомлення її соціальної місії та етичної відповідальності. Професійна культура розглядається як комплексна характеристика особистості юриста, що включає правову свідомість, професійну ідентичність, правове мислення, здатність до рефлексії, комунікативну компетентність і моральну відповідальність. У статті визначено ключові педагогічні умови: створення особистісно орієнтованого освітнього середовища, орієнтованого на індивідуальні потреби студентів; поєднання теоретичної підготовки з практико-орієнтованими формами навчання; застосування активних і інтерактивних методів навчання. Деталізовано ефективні педагогічні стратегії: моделювання судових засідань, симуляційні кейси, юридичні клініки, професійно-етичні тренінги, рефлексивні практики тощо. Особливу увагу приділяється ролі юридичної клініки як простору, що забезпечує досвід правозастосування та формування етичної й професійної позиції студента. Наголошується на важливості формування моральної самосвідомості, вміння приймати етично обґрунтовані правові рішення, дотримання стандартів професійної поведінки. Матеріал статті може бути використаний при розробці освітніх програм і методичного забезпечення підготовки юристів.

Ключові слова: професійна культура юриста, професійна підготовка, педагогічні умови, юридична клініка, етична рефлексія, практико-орієнтоване навчання, правова освіта, правове мислення, професійна етика.

Pedagogical conditions for the formation of professional culture of future lawyers in higher education institutions

Abstract. The article highlights relevant pedagogical conditions for developing the professional culture of future lawyers in the process of vocational training. It is substantiated that the formation of professional culture is impossible without internal motivation, a value-based attitude towards the chosen profession, awareness of its social mission, and ethical responsibility. Professional culture is considered as an integrative characteristic of a lawyer's

¹ доктор педагогічних наук, професор ORCID ID 0000-0003-3608-1378

² аспірант ORCID ID: 0009-0000-5630-4204

³ аспірант ORCID ID: 0000-0002-8843-8175 Хмельницький національний університет м. Хмельницький, Україна

personality, including legal consciousness, professional identity, legal thinking, reflective ability, communicative competence, and moral responsibility. The article defines key pedagogical conditions: creating a student-centered educational environment tailored to individual student needs; integration of theoretical knowledge with practice-oriented forms of learning; and the use of active and interactive teaching methods. Effective pedagogical strategies are detailed, such as mock trials, simulation-based legal case studies, legal clinics, ethical training sessions, and reflective practices. Special attention is paid to the role of legal clinics as an environment for applying legal knowledge and shaping students' professional and ethical stances. The importance of developing moral self-awareness, the ability to make ethically justified legal decisions, and adherence to professional conduct standards is emphasized. The article's content can be used in the design of legal education programs and methodological support for training lawyers.

Keywords: professional culture of a lawyer, professional education, pedagogical conditions, legal clinic, ethical reflection, practice-oriented learning, legal education, legal thinking, professional ethics.

Вступ

Одним із пріоритетних чинників розбудови України як правової та демократичної держави є професійна підготовка юристів, орієнтована на запити ринку праці та потреби суспільства у кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівцях. Формування професійної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірах, оскільки відображає сучасні вимоги українського суспільства щодо розбудови України як правової та демократичної держави. За таких умов зростає соціальне значення юридичної професії, характерними рисами якої є державний характер, правове регламентування діяльності, творчий підхід до виконання професійних обов'язків, процесуальна самостійність та персональна відповідальність. У зв'язку з цим система вищої юридичної освіти покликана створювати максимально сприятливі умови для формування компетентного, конкурентоспроможного, висококваліфікованого фахівця-юриста з високим рівнем професійної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. порушене питання знайшло теоретичне й практичне обґрунтування у наукових працях таких дослідників: Бовдир О. С., Бочевар А. Г., Ващук О. Л., Гера Р. Ю., Гришко В. І., Діденко О., Совва С., Єгоров О. П., Єлов В. А., Козлова О. Г., Павленко А. І., Лещенко Г., Беляєва А., Попадич Б. Т., Рибачук А. В., Фігель Ю. О., Циганій С. О., Юзько Т. М., Слугоцька В. М., Янченко П. В. та ін. Вітчизняний юрист, педагог Ю. Фігель у своїх дослідженнях виокремлює ключові особливості професійної культури юриста:

- правові (юридичні) знання – знання законодавства та можливостей юридичної науки;
- правова переконаність – переконаність у необхідності та соціальній важливості законів і підзаконних актів, важливості цінності права як ступеня свободи та справедливості;
- правовий інструментарій – уміння користуватися правовим інструментарієм (законами та іншими нормативно-правовими актами у повсякденній діяльності, юридичною технікою, досягненнями юридичної науки та практики);
- професіоналізм та справедливість – професіоналізм та справедливість у юридичній практиці, чесне виконання морального-правового обов'язку, підвищення майстерності та обізнаність із найновішими досягненнями теоретичної та практичної юриспруденції [11].

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що формування професійної культури майбутніх юристів є органічною та ключовою складовою їхньої

професійної підготовки [6, 7]. Це зумовлює потребу вдосконалення процесу їх фахової підготовки зокрема, обґрунтування педагогічних умов, які сприяють підвищенню ефективності досягнення зазначеної мети та результатів навчання.

Формування мети статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної культури майбутніх юристів у закладах вищої освіти.

Результати

Формування професійної культури юриста неможливе без розвитку внутрішньої мотивації, ціннісного ставлення до професії, усвідомлення соціальної значущості правничої діяльності. Формування професійної культури майбутнього юриста передбачає не лише оволодіння системою правових знань і умінь, а й розвиток стійкої професійної ідентичності та ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Для цього необхідне *створення навчального середовища, яке забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу, враховує інтереси, потреби та професійні орієнтири студентів.* Важливою складовою такої умови є підтримка викладачем самоусвідомлення студента як майбутнього юриста, формування професійної рефлексії та етичної відповідальності. В основі цієї педагогічної умови лежить принцип особистісної орієнтації, який забезпечує максимальне врахування індивідуальних освітніх потреб, особистих запитів, рівня професійної зрілості, соціального досвіду студентів.

Створення такого середовища передбачає трансформацію освітнього процесу на засадах партнерської взаємодії між викладачем і здобувачем освіти, що сприяє формуванню позитивного ставлення до майбутньої професії, самоактуалізації та рефлексії. Важливими чинниками виступають: довіра, підтримка особистісного зростання, стимулювання до осмислення професійної місії юриста, етичної відповідальності за правові рішення та дії [1, 4]

У процесі створення особистісно орієнтованого середовища ефективними є такі педагогічні стратегії: індивідуальні траєкторії навчання, тьюторський супровід, рефлексивні вправи, портфоліо, дискусії на етичні теми, ціннісно орієнтовані кейс-методи [10]. Саме в таких умовах відбувається не лише інтелектуальне зростання, а й становлення особистості юриста, здатного діяти на засадах права, гуманізму, справедливості.

Важливою педагогічною умовою вважаємо забезпечення *інтеграції теоретичної підготовки з практико-орієнтованими формами і методами навчання.* Інтеграція теорії та практики може реалізовуватись через проведення тренінгів, моделювання судових засідань, практикумів з правозастосування, участь у юридичних клініках та симуляційних процесах тощо [8, 9]. Це сприяє розвитку правового мислення, комунікативної культури, вміння ухвалювати відповідальні рішення в етично складних ситуаціях тощо. Така інтеграція забезпечує цілісне сприйняття правової реальності, набуття досвіду правозастосування та формування правової позиції студента як майбутнього юриста. Реалізація цієї педагогічної умови можлива через широке впровадження активних та інтерактивних методів навчання, які максимально наближені до професійної діяльності. Коротко деталізуємо та опишемо ці форми і методи. На нашу думку, *моделювання судових засідань* сприяє розвитку аналітичного мислення, публічної комунікації, етики процесуальної поведінки тощо. Наприклад, під час інсценування цивільної чи кримінальної справи у форматі «mock trial» розвиваються навички аналізу доказів, формування правових позицій, ведення публічної аргументації, дотримання норм професійної етики тощо. Студенти отримують справу «Позов про відшкодування моральної шкоди» або «Обвинувачення у крадіжці», розподіляються за ролями (суддя, прокурор, адвокат, підозрюваний, свідки, присяжні) і моделюють реальні ситуації. Моделювання дисциплінарного процесу «Суд честі» за участю адвокатів (розгляд «справи» щодо порушення адвокатом норм етичного кодексу (наприклад,

розголошення адвокатської таємниці) сприяє поглибленню знань з професійної етики і дії, вироблення здатності оцінювати поведінку юриста у складних моральних ситуаціях, розвитку емпатії та відповідальності тощо.

Ефективним інструментом формування професійної культури майбутніх юристів є *юридична клініка*, яка поєднує навчання, правозастосування і суспільну користь. У межах клініки студенти, під керівництвом досвідчених викладачів або практикуючих юристів, надають безоплатну правову допомогу соціально вразливим верствам населення. Ця діяльність дозволяє: вивчати право в дії, а не лише на рівні теоретичних знань; формувати професійні якості: відповідальність, етичність, правосвідомість, толерантність; розвивати навички правового аналізу, юридичного письма, аргументації, ведення переговорів; засвоїти стандарти адвокатської етики, принципи конфіденційності, неупередженості та правової допомоги [2, 3, 10, 14] Серед напрямів діяльності юридичної клініки найбільш популярними є такі: правові консультації громадянам (підготовка письмових відповідей на запити, допомога у складанні процесуальних документів (позови, скарги, звернення); юридична просвіта населення (проведення правових лекцій у школах, гуртожитках, соціальних установах (наприклад, «Права споживача», «Трудове право для молоді», «Механізми захисту прав людини»); підготовка кейсів для судового захисту (за підтримки викладача студенти готують обґрунтовані правові позиції у справах, що можуть бути передані до суду (у межах співпраці з адвокатами); партнерство з громадськими організаціями (участь у правозахисних ініціативах, правовому супроводі соціальних проєктів). Педагогічне значення юридичних клінік полягає в тому, що вони забезпечують контекстну, соціально значущу підготовку, що дозволяє студентам не лише закріплювати професійні компетентності, а й формувати власну етичну позицію та професійну гідність, усвідомлювати значення юридичної професії в суспільстві.

Активною формою практико-орієнтованого навчання вважають *тренінги*, що дають змогу майбутнім юристам опанувати алгоритми правового аналізу, прийняття рішень, правового консультування, укладання правових документів, подолання юридичних етичних дилем, а також удосконалювати навички міжособистісної взаємодії, критичного мислення й професійної етики [12]. Тренінги з правозастосування сприяють переходу від репродуктивного до продуктивного мислення, активізують професійне зростання здобувача освіти, наближають освітній процес до умов реальної юридичної діяльності.

Розвиток самостійності, відповідальності та навичок прийняття обґрунтованих рішень забезпечують *симуляційні навчальні кейси* – це змодельовані або адаптовані до навчального процесу реальні правові ситуації, які вимагають від студентів аналітичного мислення, самостійного пошуку правового рішення, дотримання норм професійної етики та відповідального прийняття рішень. Такі методи навчання забезпечують: розвиток практичних правозастосовних навичок; формування правової аргументації; вміння приймати рішення в умовах правової невизначеності; усвідомлення наслідків своїх дій у юридичній практиці. Для прикладу, це можуть бути: кейс «Трудовий спір про незаконне звільнення» (студенти мають дослідити документи, скласти правову позицію сторін (працівника і роботодавця), підготувати проєкт позовної заяви, обґрунтувати правові підстави захисту); кейс «Сімейний конфлікт: розподіл майна подружжя після розлучення» (підготувати юридичне заключення щодо розподілу майна, проаналізувати морально-етичні дилеми в адвокатській поведінці); кейс «Захист прав споживача» (дослідити законодавчу базу, підготувати претензію або позовну заяву, запропонувати стратегію досудового врегулювання); кейс «Порушення прав іноземного студента» (юридична комунікація, вміння працювати з клієнтом, соціальна відповідальність) тощо.

Участь студентів у таких формах навчання забезпечує не лише зростання фахової майстерності, а й формування елементів професійної культури: правового мислення, етичної рефлексії, комунікативної компетентності, відповідального ставлення до виконання обов'язків юриста [13].

Професійна культура юриста тісно пов'язана з дотриманням морально-етичних норм правничої спільноти. Заслуговує на увагу думка О. Єгорова, який стверджує, що професійна культура включає в себе такі елементи: виховання в особи, яка професійно займається юридичною діяльністю, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення; формування в особи, яка професійно займається юридичною діяльністю, життєвих цілей і моральних ідеалів; прищеплення необхідних моральних якостей і необхідність здобуття правових знань; виховання самосвідомості і здатності до об'єктивної моральної оцінки своєї професійної діяльності; розвиток волевого саморегулювання у психологічно складних ситуаціях; активне використання особистого прикладу, високо етичної, моральної поведінки юриста [5]. Тому важливою педагогічною умовою є формування у здобувачів вищої юридичної освіти стійких переконань, що ґрунтуються на принципах верховенства права, справедливості, толерантності, відповідальності. Це можливо за рахунок упровадження у навчальний процес елементів етичного тренінгу, аналізу правових казусів з моральним вибором, діалогічної взаємодії на семінарах, дискусіях, дебатах.

Висновки

Сучасні процеси реформування та модернізації системи професійної юридичної освіти в Україні, а також результати численних досліджень у сфері інноваційних освітніх технологій, акцентують увагу на необхідності комплексного підходу до формування професійної культури майбутніх юристів нового покоління. Цей процес повинен відповідати актуальним викликам сьогодення, зокрема: інтеграції до європейського освітнього простору, потребі в оперативній адаптації фахівців до умов інформаційного суспільства, демократизації та гуманізації соціального життя, зростанню ролі особистості в суспільстві, розвитку її інтелектуального та креативного потенціалу. Крім того, важливо враховувати трансформаційні зміни в системі освіти, спричинені інформаційною насиченістю сучасного освітнього середовища, а також роль юридичної освіти як чинника утвердження громадянського суспільства і важливої складової розбудови правової держави.

До напрямів подальших наукових пошуків належать такі: практична підготовка викладачів юридичних дисциплін до впровадження технологій дистанційної освіти, правового виховання, технологій юридичної освіти; вдосконалення дидактичного забезпечення процесу формування професійної культури майбутніх юристів; впровадження досвіду формування професійної культури майбутніх юристів у провідних країнах світу.

Список використаних джерел

1. Бовдир, О. С. (2011). Педагогічні умови виховання комунікативної культури у студентів-юристів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 28, 223–229.
2. Ващук, О. Л., & Гера, Р. Ю. (2008). Посібник для консультанта юридичної клініки. Львів: ПАІС.
3. Гришко, В. І. (2016). Формування базових компетентностей майбутніх правознавців у процесі фахової підготовки. (Дис. канд. пед. наук). Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне.
4. Діденко, О., & Совва, С. (2016). Обґрунтування педагогічних умов формування міжнародної правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників. Вісник

- Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка, 4. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_8.
5. Єгоров, О. П. (2011). Правова культура: поняття, елементи та рівні. Правничий вісник Університету «КРОК», 9, 13–18.
  6. Єлов, В. А. (2004). Формування окремих професійних навичок роботи з клієнтом студентів юридичних факультетів. Луцьк: Вежа.
  7. Козлова, О. Г., & Павленко, А. І. (2015). Правова культура майбутніх юристів як педагогічна проблема. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 8, 125–134.
  8. Лещенко, Г., & Беляєва, А. (2023). Формування професійної компетентності майбутніх юристів. Молодий вчений, 6 (118), 47-50. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-6-118-10>
  9. Попадич, Б. Т. (2024). Формування професійної компетентності майбутніх юристів через технологію контекстного навчання. Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження: Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 16–17 травня 2024 р.) (с. 1175–1179). Ужгород; Київ: УжНУ, УкрІНТЕІ.
  10. Рибачук, А. В. (2013). Використання кейс-методу у процесі фахової підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 35, 404–409.
  11. Фігель, Ю. О. (2011). Роль юридичних клінік у формуванні вмінь реалізації права студентами юридичних спеціальностей. (Дис. канд. юрид. наук). Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів.
  12. Циганій, С. О. (2017). Формування культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки. (Дис. канд. пед. наук). Національний авіаційний університет, Київ.
  13. Юзько, Т. М., Слугоцька, В. М. (2020). Актуальні аспекти підготовки студентів спеціальності "Правознавство". Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2 (88), 292–296.
  14. Янченко, П. В. (2019). Педагогічні умови формування правової культури майбутніх юристів (експериментальна перевірка). Рідна Школа, 1, 45–52.